

Anne-Marie Eggert-Olsen: Svar til Eiríkur Smári Sigurðarson

Når Platon i Faidros siger, at autor ikke kan komme sit afkom til hjælp, kan det være den erfarne forfatters anbefaling af, at det skal man heller ikke indlade sig på – slet ikke når det gælder skrevne taler. Men fristelsen til at præcisere et og andet er stor, og jeg griber akkratisk lejligheden til trække et par temaer skarpere op i håb om at undgå visse misforståelser.

Jeg behøver næppe imødegå, at det i centrale skulle være at forsvare Platon ved at vise, at hans teori om staten vil føre til det bedste for alle borgerne, hvis den realiseres. Respondenten er ikke overbevist – med god grund. Ærindet var et noget andet, som det også fremgår af den indledende tematisering af Aristoteles' kritik: I hvilken forstand har staten betydning for menneskelig lykke iflg. Platon? Respondenten spørger følgelig til, hvad vi her skal forstå ved menneskelig lykke, og anholder, at jeg ikke siger noget om "almindelige menneskers lykke og hvordan den tilvejebringes". Jeg forstår det således, at der efterlyses en redegørelse for lykken hos dem, der ikke er filosoffer/vogtere/regenter i Platons Staten.

Mit foredrag var blandt andet et forsøg på at problematisere en sådan skelnen. En af grundene hertil er, at stat eller forfatning har helheden som orienteringspunkt, ikke den enkelte. Det politisk-filosofiske perspektiv går ikke på den enkeltes lykke, der afhænger af en lang række faktorer, ikke mindst almindelig medgang og held, som står uden for menneskelig kontrol. Man kunne formulere det sådan, at politik ikke har til formål at realisere den enkeltes samlede lykke, herunder den privatpersonlige, men at tilvejebringe betingelserne for den. Når Aristoteles bruger lykken som argument mod Platons stat, er det næppe med den bagtanke, at staten skulle have sørget for den samlede lykke hos den enkelte. Han må mene, at de platoniske politiske betingelser i almindelighed forhindrer den, og hans konkrete kritikpunkter, f.eks. ophævelsen af familielivet, understøtter da også denne udlægning.

I stedet for at elaborere denne velkendte og oplagte kritik af konkrete politiske anbefalinger forfulgte jeg spørgsmålet om, hvad det er for et begreb om menneskelig lykke, Platon opererer med, når nu hin enkelte synes at falde uden for det politiske perspektiv. En mulighed er her, at helhedens lykke ikke er nogens lykke, men simpelthen statens lykke. Det er den fortolkning, Aristoteles lægger op til med sin kritik af staten som superindivid, og som ligger til grund for kritikken af Platons stat for at være totalitær: Individet er i et og alt, både som borger og som privatperson, underlagt hensynet til et højere – overmenneskeligt – formål. Det vil kræve en fremstilling, der går langt ud over rammerne for denne duplik at til-

bagevise denne anklage, og det afgørende argument er da også *ex silentio*: Er der noget tekststed, nogen betragtning, noget det være sig metafysisk, ontologisk eller religiøst inventar i Platons filosofi, der nærmere beskriver et sådant højere formål og hensyn?

Noget andet er, at Platons stat er elitær, såfremt fornuftsstyre (i modsætning til styre baseret på styrke, rigdom, jordbesiddelse eller andre tilfældigt eller konventionelt givne magtmidler) betragtes som elitestyre – og muligvis også i andre politisk relevante perspektiver. Men det er ikke så simpelt ensbetydende med et negativt svar på spørgsmålet om lykken. Man må spørge, om fornuftsstyret kan forenes med en almen betragtning af menneskelig lykke.

Min pointe er nu dobbelt: På den ene side kan vi – via analogien mellem individ og stat – betragte det fornuftige menneske som et 'politisk' produkt. At være et fornuftsstyret væsen betyder at have en indre forfatning. Hvordan fornuftsevnen styrer i individet, afhænger af, hvilken ydre forfatningsform den indre forfatning er dannet i. Men at fornuften styrer overhovedet, forudsætter et politisk fællesskab overhovedet. For så vidt er mennesket også hos Platon et *zôon politikon*. Eller man kan vende det om og sige, at fordi mennesket er fornuftsstyret, må også staten være fornuftsstyret. Kun derigennem realiseres noget, der er fælles for alle mennesker. Det er ikke nogen indvending mod Platon, at han i 9. bog hævder, at loven – dvs. den almene eller fællesskabets fornuft – regerer for dem, der (endnu eller af andre grunde) ikke kan regere sig selv, tværtimod. Det er det mest udbredte myndighedsbegreb og har intet at gøre med, om "alle borgerne kan administrere deres egen frihed" iflg. Platon. Det synes at vise, at han ret beset har samme formelle kriterier for myndighed, som vi har. Denne udlægning af Platons politiske filosofi forekommer mig relativt ukontroversiel, og den indbyder til en berettiget kritik af, at Platon har et ideal om et fornuftsstyret, myndigt subjekt, som ikke passer ind i hans statsopfattelse.

Den anden del af pointen var følgelig mindre konventionel. På hvilken måde kan fornuftsstyret siges at udgøre en nødvendig betingelse for lykken, ikke for "almindelige mennesker", men for alle mennesker? Og ikke for alle mennesker forstået som menneskeheden, men for ethvert menneske, der opdrages, dannes og lever i staten? Har Platon overhovedet en betragtning af lykken, der kan forene filosofen og pottemageren? Jeg henledte her opmærksomheden – indrømmet noget kortfattet – på en passage i 9. bog, hvor Sokrates – efter eget udsagn til gengæld noget vidtløftigt – taler om fornuftens indre styre af driften, der både har tyranniske, demokratiske (mangfoldigheden) og oligarkiske ((penge)griske) træk, og som har det med at tage magten fra os, når vi eller fornuften sover. Dette er ikke noget billede – Adei-

mantos kender det kun alt for godt, og Sokrates må jo også have det et sted fra. At have en indre forfatning, der sætter en i stand til at gå til ro med fred i sjælen, er i Statens perspektiv ikke nogen ligegyldig eller upolitisk, privat sag. At skabe denne indre forfatning er mere end noget andet statens opgave og et resultat af det mest politiske af alt iflg. Platon, nemlig *paideia*. Den er ikke eksklusivt tænkt, hverken for eliten eller de mange, men som et ideal for det sunde og retfærdige menneske. Det er betingelsen for sandhedssøgen, hvis det er det, man vil, ikke resultatet, og kommer under de herskende tilstande kun tilfældigt og undtagelsesvis i stand i enkeltpersoner, der er særligt udstyret fra naturens hånd. Men den er betingelse for lykken for alle mennesker og derfor ultimativt svaret på spørgsmålet om et orienteringspunkt for politikken som bestræbelse på at sikre helhedens lykke.

Platon viser sig efter min mening her fra sin mest humane side. Driften er det sted, hvor mennesket er mest sårbart. Platons advokering af fornuften ligger meget langt fra den konsekvente fornægtelse af det irrationelle, der ofte betegnes 'platonisk'. Også i sjælen går fornuftsstyre ud på at svare enhver sit, opfylde ethvert behov, så det ikke forstyrrer, men altså også at forme behovene, så de kan opfyldes. Hvordan ser dialektikken mellem stat og individ ud, hvis vi lægger fokus her, og hvad betyder det for, hvad der opdrages til i staten – navnlig for de indsigter og færdigheder, der kræves af de styrende? Stor forståelse for menneskelig svaghed og begrænsning er i hvert fald ikke det mindste. Om det er elitært at kræve noget sådant af dem, der står for styret i en stat? Næppe mere elitært end at kræve af enhver borger, at han skal være et uendelig myndigt autonomt individ med global ansvarsbevidsthed – og samtidig sin egen lykkes smed.